

Spis treści

Przedmowa	15
Podziękowania	21
Rozdział 1. Psychologia zła: sytuacyjne przemiany charakteru	25
Transformacje: anioły, diabły oraz cała reszta nas, zwykłych śmiertelników.	27
Zło: stałe i wewnętrzne czy zmienne i zewnętrzne?	29
Alternatywne wyjaśnienia: dyspozycyjne, sytuacyjne i systemowe.	29
Malleus Maleficarum oraz inkwizycyjny program PNC (polowanie na czarownice)	31
Systemy władzy - wszechogarniające zwierzchnictwo.	32
Moc tworzenia „wroga”.	33
Przestępstwa przeciwko ludzkości: ludobójstwo, gwałt, terroryzm	34
Gwałty w Rwandzie.	35
Gwałt w Nankin, w Chinach.	38
Dehumanizacja i wyłączenie moralności w laboratorium.	39
Potworne obrazy nadużyć w Więzieniu Abu Ghraib.	40
Równoległe światy w Abu Ghraib i więzieniu stanfordzkim.	41
Badając ciemną stronę ludzkiej natury.	42
Rozdział 2. Niedziela rano: niespodziewane aresztowania	46
Sąsiedzkie zło, sąsiedzkie dobro.	47
Uniwersytet przeciw miastu - starcia w Stanfordzie i poza nim.	49
Katastrofa: misja niemal upada, zanim zdążyła się rozpocząć.	51
Próżność, której na imię Wiadomości Telewizyjne.	52
Teraz rozpoczyna się właściwa opowieść.	53
Jakiś gliniarz puka do drzwi.	57
Hau, hau! Skąd się wzięły te „Psy”?	59
Jestem gotowy, proszę mnie aresztować.	61
Rozdział 3. Niedziela po południu: rytuały degradacji	65
Oto są zasady, według których macie żyć.	67
Pierwsze odliczanie w tym przedziwnym miejscu.	69
Wzucie się w rolę.	70
Nocna zmiana przejmuje pałeczkę.	71
Nowy sens odliczania.	72
Pierwsze oznaki nadciągającej burzy.	74
Przenikliwe gwizdy o 2.30 rano.	76
Kilka wstępnych obserwacji i uwag	77
^-ibotnia odprawa strażników.	78

Rozdział 4. Poniedziałek: bunt więźniów.	82
Szykuje się bunt	83
Powitajmy bunt. Zmiana dzienna.	85
A po śniadaniu, może mała ucieczka.	88
Małe odliczanko dla uciszenia pospólstwa.	89
Komisja Skarg Pensjonariuszy Więzienia Hrabstwa Stanford.	90
Więzień 8612 zaczyna pękać.	91
Nasz konsultant do spraw więziennictwa wykpiwa pozorowanego więźnia.	92
Więzień mówi wszystkim, że nikt nie może zrezygnować.	94
To znowu my. Pora na zmianę nocną	95
<i>Sto lat, sto lat, niech żyje nam więzień 5704.</i>	99
Ostateczne załamanie i zwolnienie więźnia 8612.	100
Rozdział 5. Wtorek: podwójny kłopot - odwiedziny i widmo napaści	104
Nowe zasady, choć stare odliczania trwają	105
Granice tożsamości i odgrywanych ról zaczynają się zacierać.	109
Trwając na straży bezpieczeństwa mojej instytucji.	110
Wprowadzenie informatora.	112
Żale znajdują ujście.	113
Więźniowie kontaktują się ze światem zewnętrznym.	114
Przygotowania do przyjścia gości. Pełna hipokryzji maskarada	115
Powierzchowne i bezosobowe odwiedziny.	117
Matka wie najlepiej, ale my ją z tatą usadzimy.	119
Pozorowane opuszczenie więzienia dla zmylenia domniemyanych napastników.	121
Zrobiliśmy z siebie głupków. I kto za to zapłaci?.	122
Rozdział 6. Środa: sytuacja wymyka się spod kontroli	124
Łamigłówka z księdzem.	124
Nie jesteś numerem 819, czas do domu Stewart!.	131
819 mać od samego początku.	131
Zdrada ze strony własnego szpiega.	132
Powitajmy nowego więźnia w zakładzie.	133
<i>Cudowna laska</i> w tonacji ironicznej.	134
Powrót operatora ze stacji TV.	137
Zegnaj zmiana dzienna, dobry wieczór zmiana nocna.	137
Posłuszni więźniowie mają prawo do odwiedzin.	140
Homofobia szczerzy obrzydliwe kły.	141
„Sierżant” ujawnia nową tożsamość moralną.	143
Potęga symboliki kiełbasek	148
Zadużany w sobie świętoszkowaty dupek.	149
Powiedz „Dziękuję ci, 416!”.	150
Znowu te brudne koce.	151
Rozdział 7. Prawo do warunkowego zwolnienia	154
Szansa na odzyskanie wolności.	155
Więzień 4325 nie przyznaje się do winy.	155
Przyćmienie wzoru godnego naśladowania.	157
Buntownik przycicha.	159
Urodziwy dzieciak zostaje zmieszany z błotem.	161
Rezygnacja z wynagrodzenia w zamian za wolność.	162
Co tu się wydarzyło?.	164

Rozmywanie się granicy między eksperymentem więziennym a rzeczywistym pobytem w więzieniu.	.164
Podporządkowanie się więźniów i poważne traktowanie swojej sytuacji.	.165
Radykalna przemiana przewodniczącego Komisji ds. Zwolnień Warunkowych	.166
Krótką przerwą na demonstrację siły bez współczucia	.166
Wracając do brązowookiego Carla.	.167
Czwartkowe posiedzenie Komisji ds. Zwolnień Warunkowych i Dyscypliny.	.168
Głodujący więzień wypisuje się.	.168
Z uzależnionymi sprawa jest łatwa	.169
Zagadkowy osiłek	.171
Brak spontaniczności „Sierżanta”.	.172
Skrucha nie przynosi rezultatów.	.173
Gdy zwolniony warunkowo więzień zostaje przewodniczącym Komisji ds. Zwolnień Warunkowych	.174
Rozdział 8. Czwartek: konfrontacje z rzeczywistością	.177
Wybuch agresji w więzieniu.	.177
Więzień 5704 dorabia się następnych szykan.	.180
Więzień 416 przeciwstawia się systemowi przez strajk głodowy.	.181
Jeszcze dwóch więźniów załamuje się.	.183
Listy z Więzienia Stanford do domu.	.184
Christina dołącza do przyjęcia u Szalonego Kapelusznika.	.184
Ksiądz wypełnia swoją obietnicę duszpasterskiej pomocy.	.185
Bohater we wstecznym lusterku.	.186
Przyjaciół okazuje trochę serca.	.188
„To, co robicie tym chłopcom, to okropność!”.	.189
Jesteście samcami wielbłądów, a teraz wskoczcie na samice.	.192
Rozdział 9. Piątek: nadchodzi zmierzch	.196
Piątek: końcowy apel.	.197
Obrońca z urzędu w obronie praw więźniów.	.198
Słuchajcie uważnie: koniec eksperymentu. Jesteście wolni.	.200
Bankructwo starej energii, odnalezienie nowej.	.201
Wszyscy na pokład: do podsumowań.	.202
Byli skazańcy: upust emocji.	.203
Niezadowolone byłych strażników.	.205
Końcowe połączenie obu grup.	.206
Co to znaczy być strażnikiem lub więźniem?	.207
O roli więźnia	.207
O sile roli strażnika	.208
O dobrych i złych strażnikach	.209
O cichej furii sadyzmu strażników.	.210
O naturze więźniów.	.211
O przemianie charakteru w sześć dni	.211
O „małych eksperymentach” Hellmanna	.213
Rozdział 10. Znaczenie i przesłanie Stanfordzkiego Eksperymentu Więziennego:	
alchemia przemiany osobowości	.217
Rekapitulacja przed zagłębieniem się w analizę danych.	.217
Czego dowiedzieliśmy się na podstawie naszych danych?	.219
Miary osobowości.	.219

Nauki i przesłania płynące ze Stanfordzkiego Eksperymentu Więziennego.	227
Zalety nauki.	227
Przemiana strażników pod wpływem posiadanej władzy.	229
Patologie roli więźnia.	230
Dlaczego sytuacja ma znaczenie.	232
Wpływ reguł na kształtowanie rzeczywistości.	234
Kiedy role stają się rzeczywistością.	234
Przejście od roli uzdrowiciela do roli zabójcy.	236
Wzajemnie uzupełniające się role i ich scenariusze.	237
Role odgrywane w eksperymencie przez dorosłych.	238
Role a odpowiedzialność za występki.	239
Anonimowość i deindywidualizacja.	240
Dysonans poznawczy, który racjonalizuje zło.	240
Siła aprobaty społecznej.	242
Społeczne konstruowanie rzeczywistości.	242
Dehumanizacja: inny człowiek jako ktoś pozbawiony wartości.	243
Szczęśliwy traf rzuca strumień światła na Stanfordzki Eksperyment Więzienny...	245
Stanfordzki Eksperyment Więzienny a duch tamtych czasów.	246
Dlaczego systemy mają największe znaczenie.	247
Rozdział 11. Stanfordzki Eksperyment Więzienny: aspekty etyczne i dalsze rozwinienia eksperymentu.	251
Wynaturzenie ludzkiego dążenia do perfekcji.	252
Refleksje etyczne nad Stanfordzkim Eksperymentem Więziennym.	253
Etyka absolutna.	254
Z punktu widzenia norm absolutnych Stanfordzki Eksperyment Więzienny był nieetyczny.	254
Etyka relatywna.	256
Pozytywne konsekwencje dla uczestników.	258
Nieoczekiwane korzyści osobiste dla uczestników i personelu Stanfordzkiego Eksperymentu Więziennego.	259
Nieśmiałość jako więzienie narzucone sobie samemu.	262
Szaleństwo u ludzi normalnych.	263
Nauczanie przez przekazywanie uprawnień.	264
Wpływ na mnie osobiście.	264
Maksymalizowanie korzyści: szerzenie idei społecznej.	265
Potęga mediów i obrazów wzrokowych.	266
Replikacje i rozwinięcia eksperymentu.	266
Solidna replikacja w innej kulturze.	267
Symulacja na oddziale psychiatrycznym.	267
Niepowodzenie pozornej replikacji w telewizyjnym pseudoeksperymentcie.	268
Stanfordzki Eksperyment Więzienny jako ostrzeżenie przed nadużywaniem władzy.	268
Przenikanie do kultury popularnej.	270
Witryna Stanfordzkiego Eksperymentu Więziennego: siła Internetu.	271
Rozdział 12. Badanie dynamiki społecznej: władza, konformizm i posłuszeństwo.	276
Co ujawniły badania nad wpływem sytuacji.	277
Uwaga! Mogą działać atrybucje egotystyczne.	278

Badania Ascha nad konformizmem: podporządkowywanie się	279
Ślepe posłuszeństwo wobec autorytetu: wstrząsające badania Milgrama	281
Paradygmat badań Milgrama nad posłuszeństwem	281
Wynik przewidywany przez ekspertów	284
Wstrząsająca prawda	284
Wariacje na temat posłuszeństwa	285
Dziesięć wniosków wynikających z badań Milgrama: jak tworzyć złe pułapki na dobrych ludzi	286
Replikacje i modyfikacje Milgramowskiego modelu posłuszeństwa	287
Niewłaściwe postępowanie pielęgniarek wobec pacjentów pod wpływem poleceń lekarzy	288
Administracyjne posłuszeństwo wobec autorytetu	289
Posłuszeństwo seksualne wobec autorytetu: numer z rewizją osobistą	290
Podobieństwo do nazistów: czy mogłoby to się zdarzyć w Twoim mieście?	292
Produkowanie nazistów w amerykańskiej klasie szkolnej	292
Kształtowanie małych bestii w szkole podstawowej: oczy brązowe przeciw oczom niebieskim	294
Poparcie na Hawajach dla „ostatecznego rozwiązania”: uwolnienie świata od nieprzystosowanych	295
Nakłanianie zwykłych mężczyzn do niezwykłego mordowania	296
Banalność zła	299
Oprawcy i kaci: typy patologiczne czy imperatywy sytuacyjne?	300
„Doskonali żołnierze 11 września” i „zwykłe brytyjskie chłopaki” dokonują na nas zamachów bombowych	302
Ostateczny test ślepego posłuszeństwa wobec autorytetu: zabijanie własnych dzieci na rozkaz	303
Rozdział 13. Badanie dynamiki społecznej: deindywidualizacja, dehumanizacja i zło bezczynności	309
Deindywidualizacja, anonimowość i destrukcyjność	310
Szokujące zachowanie anonimowych kobiet	311
Mądrość kulturowa: jak sprawić, żeby wojownicy zabijali na wojnie, ale nie w domu	314
Deindywidualizacja przekształca naszą apollińską naturę w naturę dionizyjską	315
Efekt zapustów: wspólna deindywidualizacja jako ekstaza	316
Dehumanizacja i odłączenie moralne	317
Dehumanizacja eksperymentalna: określanie studentów mianem zwierząt	318
Mechanizmy odłączania moralnego	320
Zrozumienie dehumanizacji nie jest równoznaczne z jej usprawiedliwieniem	321
Kreowanie zdehumanizowanych wrogów państwa	321
Zło bezczynności: bierność przypadkowych świadków	323
Przypadek Kitty Genovese: psychologowie społeczni spieszą na ratunek, ponieważ	323
Badania nad interwencją przypadkowych świadków	324
Jak dobrzy są Dobrzy Samarytanie, którzy się spieszą?	325
Zinstytucjonalizowane zło bezczynności	326
Dlaczego sytuacje i systemy są ważne	327
Oszacowanie siły sytuacji	328
Następny etap: o jabłkach, skrzynkach, grubych rybach i ważniakach	329

Rozdział 14. Znęcanie się i tortury w więzieniu Abu Ghraib: zrozumienie i personalizacja jego okropności	333
Zrozumieć bezsensowne znęcanie się	336
Czas kwitnących jabłoni w stolicy	337
Miejsce: Więzienie Abu Ghraib	338
Wysoka wieża jako cel ataków mózdzierzowych	339
Nowy dowódca przybywa na miejsce, ale nie widzi nic	340
„Chip” Frederick jakiego poznałem	342
Przebieg służby Fredericka w więziennictwie i wojsku	343
Oceny psychologiczne	344
Zgniłe jabłko czy owoc w najlepszym gatunku?	346
Sytuacja: koszmary i zabawy nocne na Kondygnacji 1A	346
Przygotowanie i odpowiedzialność	347
Nieustanna praca nocna	348
Wielu innych występujących na tej całonocnej scenie	349
Czynnik strachu	352
Porównania ze strażnikami w Stanfordzkim Eksperymentie Więziennym	353
Dynamika seksualna na Kondygnacji 1A	356
Uwagi ostrzegawcze	357
Katalizator Graner	357
Inne spojrzenia na Charlesa Granera	358
Zdjęcia jako trofea: udokumentowana cyfrowo deprawacja	360
Cyfrowa siła	361
„Zdjęcia-trofea” w innych czasach	361
Ekshibicjoniści występujący dla podglądaczy	362
Złożone motywy i dynamika społeczna	362
Inscenizowane zdjęcia wykorzystywane do grożenia zatrzymanym	363
Uzyskanie statusu, dokonanie zemsty	363
Deindywiduacja i efekt zapustów	364
Porównywalne okrucieństwa dokonywane przez żołnierzy brytyjskich i żołnierzy amerykańskich z elitarnych jednostek	365
Postawienie sierżanta Ivana Fredericka przed sądem	366
Proces	367
Wyrok	368
Parę istotnych porównań	368
Przekształcenie strażnika więziennego Ivana Fredericka w więźnia numer 789689	370
Uwagi końcowe	370
Rozdział 15. System przed sądem: współdział dowództwa	376
Dochodzenia w sprawie Abu Ghraib ujawniają wady systemu	377
<i>Raport Rydera</i> jako pierwszy wysłał sygnały ostrzegawcze	378
<i>Raport Taguby</i> jest gruntowny i surowy	379
Zaniedbania w komunikacji, szkoleniu i dowodzeniu	380
Taguba atakuje zaniedbujących obowiązki nieudolnych dowódców	381
<i>Raport Faya i Jonesa</i> rozszerza zakres osób odpowiedzialnych – ku górze i na zewnątrz	383
Współdziałanie z bezprawnymi akcjami CIA jako „praca zespołowa”	384
Stwarzanie niezdrowego środowiska pracy	384
Kiedy zeznania obronne żołnierzy Żandarmerii Wojskowej okazują się prawdziwe	385
Porządne psy popełniają obrzydliwe świństwa	385

Nadzy więźniowie są więźniami zdehumanizowanymi	386
Ustalanie winnych: oficerowie, Wywiad Wojskowy, przesłuchujący, analitycy, tłumacze i personel medyczny	386
<i>Raport Schlesingera</i> określa winę	387
Rozpowszechnienie okrucieństw dokonywanych przez wojsko	387
Główne obszary problemowe i warunki utrudniające	388
Znów mamy do czynienia z porażką dowództwa	388
Psychologia społeczna niehumanitarnego traktowania innych	389
Nauki wynikające z Stanfordzkiego Eksperymentu Więziennego	389
Raport Human Rights Watch: „Unikanie odpowiedzialności za tortury?”	390
Wielu maltretujących, niewielu ukaranych, oficerowie wychodzą na wolność	391
Human Rights Watch sięga do górnych poziomów hierarchii służbowej	392
Pozbawić nietykalności architektów polityki niezgodnej z prawem	393
Przed sądem: sekretarz obrony Donald Rumsfeld	393
Przed sądem: były dyrektor CIA George Tenet	395
„Lodowy Człowiek” znika	395
Przed sądem: generał broni Ricardo Sanchez	397
Przed sądem: generał dywizji Geoffrey Miller	399
Tortury, wszędzie tortury i okaleczanie	401
Ujawnienie powszechnego stosowania okrucieństw wobec więźniów przed Abu Ghraib	401
Piechota Morska z zimną krwią morduje irackich cywilów	402
Następni przed sąd: świadkowie oskarżenia	405
Elitarni żołnierze tak postępują: 82 Dywizja Powietrznodesantowa łamie kości i pali fotografie	409
„Łaski od tortur” wykonują taniec erotyczny z więźniami w „konfesjonale”	
Guantanamo	410
Inne ujawnione fakty dotyczące przestępstw i występków w Guantanamo	412
„Zlecenie” tortur na zewnątrz	412
Dotrzeć do szczytu: obarczenie odpowiedzialnością Dicka Cheney’a i George’a W. Busha	414
Wojna z terrorem ukształtowała zmianę paradygmatu tortur	414
Wiceprezydent Dick Cheney jako „wiceprezydent od tortur”	416
Prezydent George W. Bush jako „głównodowodzący czasu wojny”	417
Notatki służbowe o torturach	417
Grupa Robocza Dochodzeń Karnych Departamentu Obrony przeciwna przesłuchaniom w Guantanamo	419
Obsesja na punkcie wojny z terrorem	419
–ciziowie przysięgli, proszę o werdykt	421
I puśćmy trochę słońca	421
Rozdział 16. Przecistawianie się wpływow sytuacyjnym i sławienie heroizmu	428
V jenieć się, jak stawiać opór niepożądanym wpływom	430
Dualizm: odłączenie a nasycenie	430
Dziesięcioetapowy program stawiania oporu niepożądanym wpływom	431
iradoksy heroizmu	436
Heroizm i bohaterowie – co to takiego?	438
Definicje bohaterów i heroizmu	439
Bohaterowie wojskowi	440
Bohaterowie cywilni	441
Bohaterowie ryzyka fizycznego a bohaterowie ryzyka społecznego	442

SPIS TREŚCI

14

Nowa taksonomia heroizmu.	443
Przykładowe sylwetki bohaterów.	447
Bohaterowie apartheidu.	447
Bohater antykomunistyczny.	447
Bohaterowie wojny wietnamskiej.	448
Żołnierz, który podniósł alarm podczas wojny w Iraku.	449
Bohaterowie Jonestown.	451
Wielowymiarowy model heroizmu.	453
Kontrasty heroizmu: niezwykły czy banalny.	454
O banalności zła	454
O banalności heroizmu	456
Heroizm jako potwierdzenie wspólnoty ludzkiej.	458
Indeks nazwisk	463
Indeks rzeczowy	472